

УДК 373.3.015.3:159.954.4]:355.01

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2025.341517>

Роксолана Шпіца-Павлюк, кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри початкової освіти

Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9354-0641>

Тетяна Мієр, доктор педагогічних наук, професор кафедри початкової освіти

Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2874-2925>

Юліана Довгопол, магістр

Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-5811-8149>

НАВЧАННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ: ОПИСОВИЙ АНАЛІЗ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОСТІ УЧНІВ ЧЕТВЕРТОГО КЛАСУ НА УРОКАХ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ “МИСТЕЦТВО”

У статті розглянуто наукову проблему розвитку креативності четвертокласників на уроках інтегрованого курсу “Мистецтво” в умовах війни. Уточнено поняття “креативність” та його сутність. Напрацювання представлено з використанням описового аналізу. Адаптовано та розроблено серію творчих завдань і вправ для розвитку креативності четвертокласників на інтегрованих уроках мистецтва. Виокремлено відповідний інструментарій та окреслено його використання у практичній діяльності вчителя зі школярами 4-го класу відповідно до змістового наповнення підручників з мистецтва. Запропоновано використання елементів арт-терапії під час розроблення вправ та завдань для здобувачів початкової освіти. Означено практичні кейси та рекомендації. Визначено перспективи подальших досліджень у контексті уточнення методів та вправ для формування та розвитку креативності учнів в умовах дистанційного навчання.

Ключові слова: креативність; мистецтво; описовий аналіз; учні 4-го класу; розвиток; урок мистецтва; арт-терапія.

Табл. 1. Літ. 11.

Roksolana Shpitsa-Pavliuk, Ph.D. (Pedagogy), Senior Lecturer of the
Elementary Education Department,

Kyiv Borys Hrinchenko Metropolitan University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9354-0641>

Tetiana Miyer, Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor of the
Elementary Education Department,

Kyiv Borys Hrinchenko Metropolitan University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2874-2925>

Yuliana Dovhopol, Master Student,

Kyiv Borys Hrinchenko Metropolitan University

ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-5811-8149>

LEARNING IN WAR CONDITIONS: DESCRIPTIVE ANALYSIS OF THE DEVELOPMENT OF CREATIVITY OF FOURTH-GRADE STUDENTS IN THE LESSONS OF THE INTEGRATED COURSE “ART”

The article considers the scientific problem of developing creativity in fourth-graders in the lessons of the integrated course “Art” in war conditions. The concept of “creativity” is considered, and its essence is clarified. A series of creative tasks and exercises for developing creativity in fourth-graders in integrated art lessons is adapted and developed. The corresponding tools are highlighted. Various options for their use in the practical activities of a teacher with 4th-grade students are considered in accordance with the content of art textbooks. The use of elements of art therapy and interactive methods in the development of exercises and tasks for students is proposed. Practical cases and recommendations are outlined.

Prospects for further research are related to the refinement of methods and exercises for the formation and development of the creativity of students in conditions of martial law.

The article explores the development of creativity as a key competency during wartime, emphasizing the challenges that arise in pedagogical activities under such conditions. The relevance of this issue is highlighted in the context of ensuring students' emotional resilience, providing opportunities for creative self-expression, and facilitating their adaptation to crisis situations. In times of war, education must not only continue but also serve as a means of psychological support and personal growth, making creativity an essential skill for both learning and emotional well-being.

The study examines various pedagogical approaches aimed at fostering students' creativity during martial law, with a particular emphasis on innovative teaching methods that adapt to the challenges of crisis conditions. One key approach is the

НАВЧАННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ: ОПИСОВИЙ АНАЛІЗ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОСТІ УЧНІВ ЧЕТВЕРТОГО КЛАСУ НА УРОКАХ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ “МИСТЕЦТВО”

integration of digital technologies, which provides students with interactive and engaging tools to enhance their learning experience.

Art therapy practices also play a central role in supporting students' emotional resilience and creativity during difficult times. These therapeutic activities provide students with a safe space for emotional expression, enabling them to process trauma and stress through artistic means. By incorporating these practices into the curriculum, educators not only foster creativity but also promote mental well-being and self-awareness. Practical examples from schools demonstrate how these strategies effectively maintain students' motivation and cognitive development, despite the external stressors and uncertainties of wartime.

The article provides recommendations for educators on implementing creativity-focused techniques in crisis-affected learning environments. The conclusions outline potential directions for future research, particularly in refining educational methods for fostering creativity in post-conflict recovery. As societies rebuild, the role of creativity in education will remain crucial, not only for academic progress but also for psychological rehabilitation and social reintegration.

Keywords: creativity; art; descriptive analysis; 4th-grade students; development; art lesson; art therapy.

Постановка проблеми. Сьогодення характеризується швидкими змінами у всіх сферах, зокрема у освітній. Це зумовлює потребу в особистості, яка здатна бути гнучкою, легко сприймає зміни навколо, здатна змінюватися відповідно до вимог соціуму. Саме вміння обробляти інформацію, застосовувати її для власних потреб у повсякденному житті, генерувати цікаві та креативні ідеї стало важливим складником розвитку людини в цьому столітті. Це безпосередньо пов'язано з освітніми пріоритетами ХХІ ст. та інтеграційними процесами, які зупинити неможливо. Саме вони прямо та опосередковано впливають на всю систему освіти. Вона має на меті гарантувати розвиток здобувачів освіти, щоб вони були конкурентоспроможними в умовах сьогодення. Відтак, учні повинні бути не тільки компетентними, але і креативними, самостійними та гнучкими до освітніх викликів. Наразі до цього додаються численні виклики спричинені воєнним станом в Україні. Відтак, на освітній процес впливають численні фактори, що пов'язані зі збереженням емоційної стабільності учнів, адаптацією до змін у навчальному середовищі та забезпеченням безперервності навчання. Одним із ключових аспектів освіти є розвиток креативності особистості, що сприяє не лише інтелектуальному та особистісному зростанню школяра, але й допомагає долати стресові ситуації, знаходити нестандартні рішення та адаптуватися до нових реалій. Проте, формування та розвиток креативності у воєнний час ускладнюється нестабільністю навчального середовища та емоційним навантаженням педагогів і учнів. Дана проблема потребує нового підходу, який враховує як педагогічні, так і психологічні аспекти освіти.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Дослідницький аналіз категорії “компетентність” засвідчує чималий інтерес сучасної наукової спільноти до багатоаспектного вивчення цього феномена з урахуванням його змістових, структурних та функціональних характеристик. Так, Т. Мієр, Г. Бондаренко, В. Савош, К. Логвиненко вивчали сутність категорій “креативність” та “творчість” [5]. Психолого-педагогічні аспекти розвитку креативності в умовах сьогодення вивчала С. Яланська [13]. Техні-

ки розвитку креативності детально розглядав В. Воробит-Горбатюк [1]. Особливості розвитку креативності молодших школярів вивчав В. Павленко. В контексті дистанційного навчання, К. Решетилова окреслювала значення сучасних технологій, що сприяють розвитку креативності. Л. Танабаш [11] зосереджував увагу на розвитку творчих здібностей та креативності в умовах війни. Автори підручників з мистецтва Л. Кондратова [2] та Л. Масол [4] розробляли та пропонували завдання для розвитку креативності. О. Кулик і Р. Шпіца [3] звертали увагу на розвиток креативності учнів на уроках мистецтва з використанням творчих адаптованих/ авторських завдань та вправ. Незважаючи на значну кількість наукових праць вітчизняних науковців, дана проблема потребує уточнення в контексті воєнного стану в Україні.

Мета статті – окреслити й уточнити зміст поняття “креативність” четвертокласників на уроках інтегрованого курсу “Мистецтво”; у результаті описового аналізу науково-методичної літератури розробити серію адаптованих та авторських творчих завдань-вправ для розвитку креативності учнів 4-го класу.

Виклад основного матеріалу. Категорія “креативність” не є новою. Уперше наукового обігу її ввів Д. Сімпсон (1922 р), розглядаючи її як здатність людини, яка відмовляється від стереотипних способів мислення. У довідкових джерелах зазначено, що етимологія слова походить від лат. “creatio” – “створення”. Зазвичай креативність визначають як творчу, новаторську діяльність. Цим терміном окреслюють творчі здібності індивіда, здатність до продукування нових ідей і обдарованості як незалежний фактор, знаходити нестандартні рішення та реалізовувати творчий потенціал у процесі навчання й повсякденного життя. Мається на увазі не лише інтелектуальна, але й емоційна характеристика, яка включає вміння працювати з інформацією, шукати альтернативні шляхи вирішення проблем, а також адаптуватися до змін. Це важливо зважаючи на воєнні умови сьогодення.

У педагогіці креативність розглядається як така, що сприяє формуванню самостійності, впевненості у своїх силах і здатності до інноваційного мислення. Так, креативність – здатність генерувати нові

ідеї, знаходити нестандартні рішення та адаптуватися до змін. У навчальному процесі креативність проявляється у процесі пошуку оригінальних відповідей на питання, створення нестандартних підходів до розв’язання творчих завдань і вправ. Її розглядають як складову творчості, яка охоплює спектр здібностей і діяльності, пов’язаних із самовираженням, культурним розвитком та мистецькою реалізацією.

У свою чергу, Л. Талбанаш [9] зазначав, що креативність це – творча, новаторська діяльність. Цим терміном він окреслював творчі здібності індивіда, що характеризуються здатність до продукування принципово нових ідей і що входять до структури обдарованості як незалежний фактор. Автор зазначає, що раніше в науково-довідкових джерелах використовувався термін “творчі здібності” для означення здатності генерування нових, нестандартних ідей, однак згодом, саме слово “креативність” стало його відповідником [9].

В. Ворожбіт-Горбатюк [1] розглядає креативність як здатність особистості нестандартно бачити шляхи подолання проблеми, застосовувати критичне сприймання і аналітику для прийняття конструктивних рішень у різних сферах життєдіяльності [1]. Детально розглядаючи зазначене поняття, вона виокремлює техніки розвитку креативності, акцентуючи увагу на історії, сучасних тенденціях та досвіді розвитку креативності.

Сутнісні основи понять “креативність” та “творчість” вивчали Т. Мієр, Г. Бондаренко, В. Савош, К. Логвиненко [5]. Так, проаналізувавши та узагальнивши результати смислових відтінків використання понять “креативність” та “творчість” в наукових джерелах, вони приходять до висновку, що основою формування сутнісного контексту творчості варто вважати – “діяльність”, а стосовно поняття “креативність” – термін “якість особистості”. Науковці розглядають ці категорії відповідно до 4 смислових відтінків (суспільно-особистісний, реалізаційно-результативний, рівнево-смисловий та організаційно-смисловий). Саме такий розгляд зазначених дефініцій допомагає науковцям [5] по-новому розглянути сутність понять “креативність” та “творчість”.

Зазначимо, що учні 4-го класу (9–10 років) перебувають на межі двох важливих етапів розвитку – молодшого шкільного та початку підліткового віку. Цей період характеризується низкою вікових особливостей, які мають значення для організації навчально-виховного процесу: активний розвиток дрібної моторики, зростає точність рухів; удосконалюються сенсорні функції (зір, слух, відчуття простору); можлива втомлюваність при перевантаженні або монотонності навчання; покращується координація та витривалість, проте потреба в русі залишається високою (*психофізіологічні особливості*);

переважає наочно-образне мислення, активно розвивається логічне та абстрактне; удосконалюються навички аналізу, синтезу, узагальнення; зростає здатність до самостійного формулювання суджень; поліпшується пам’ять (особливо довільна й логічна), розвивається увага; формується критичність мислення та допитливість (*когнітивні (інтелектуальні) особливості*)); школярі стають більш емоційно стабільними, однак можуть гостро реагувати на несправедливість; зростає потреба в самоствердженні та схваленні з боку дорослих; з’являються перші прояви самоконтролю та довільної регуляції поведінки (*емоційно-вольова сфера*); сформована потреба у спілкуванні з однолітками, зростає вплив колективу [7]; учні більше орієнтуються на думку друзів, формуються міжособистісні симпатії; бажання бути особистістю (*соціальні особливості*).

У сучасних умовах війни освіта в Україні постає перед новими викликами, зокрема у збереженні та розвитку психоемоційного стану учнів. Особливої актуальності набуває розвиток креативності як якості особистості. Інтегрований курс “Мистецтво” у початковій школі відкриває широкі можливості для її розвитку в здобувачів освіти, допомагає у самовираженні через мистецтво, а елементи арт-терапії на уроці – підтримують внутрішній баланс та допомагають при адаптації учнів до складних обставин (перебування в укриттях під час повітряних тривог, чутливість до звуків та замкненого простору, тощо). Розглянемо детально запропоновані науковцями та вчителями-практиками творчі завдання та вправи для розвитку креативності учнів 4-го класу на уроках мистецтва.

Так, В. Павленко виокремлює такі вправи: “Незвичне життя речей”, “Генератор маячні”, “Історія без конкретної букви” та ін. Також звертає увагу на методи креативного навчання [8]. До креативних методів він відносить: метод вигадкування (спосіб створення невідомого учням раніше продукту за результатами певних розумових дій); метод “Якби...” (учням пропонується створити малюнок того, що відбудеться, якщо у світі щось зміниться); метод образної картинки (допомагає відтворити такий стан учня, коли сприйняття й розуміння об’єкта, що вивчається, наче зливаються; відбувається його цілісне, нерозчленоване бачення); метод гіперболізації (збільшення чи зменшення об’єкту пізнання, його окремих частин або якостей); метод аглютинації (учням пропонується поєднати не поєднуванні в реальності властивості, частини об’єкта та зобразити, наприклад, гарячий сніг, солодку сіль тощо); евристична загадка (розгадування загадок реалізується через персоніфікацію, опрідметнення, протиставлення); комбіновані запитання (школяреві пропонується сукупність запитань, за допомогою яких вона видає певну інформацію. Наприклад: Хто? Коли? Куди? Навіщо? З ким? Як довго?

НАВЧАННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ: ОПИСОВИЙ АНАЛІЗ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОСТІ УЧНІВ ЧЕТВЕРТОГО КЛАСУ НА УРОКАХ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ “МИСТЕЦТВО”

Скільки?); фокальні об’єкти (ознаки випадкових об’єктів переносяться на той, який має бути вдосконалений. Наприклад: удосконалюється “пензлик”, випадковий об’єкт – “лисиця”. Отримуємо “рудий пензлик” або “хитрий пензлик”) [8].

Для розвитку креативності вчитель-практик та українська блогерка О. Намалюй пропонує використовувати такі вправи “Плямки”, “Скетч з букви”, “Скетч із закорючки”, “Два рандомні предмети”, “На що схоже?” [6]. Також, розглядаючи аспекти, які впливають на розвиток креативності (оточення; команда; право на помилки й вміння сприймати їх як цінні уроки; готовність сприймати погляди, протилежні від вашого; відсутність стресу

або вміння правильно з ним працювати; відкритість для нового досвіду і готовність змінюватися; принцип “Так, і” замість “Так, але”).

Незважаючи на наявність різноманітності творчих завдань та вправ для розвитку креативності, дана педагогічна проблема в умовах війни потребує уточнення.

На основі описового аналізу науково-методичних джерел та змісту підручників інтегрованого курсу “Мистецтво” (авт.: Л. Масол [4], Л. Кондратової [2]), нами було розроблено серію творчих завдань-вправ, які не лише сприяють формуванню креативності, але й виконують важливу психотерапевтичну функцію. Їх детальний опис подано у таблиці 1.

Таблиця 1

**Серія адаптованих й авторських вправ/завдань для розвитку креативності учнів 4 класу
на уроках мистецтва**

№	Назва	Елементи арт-терапії	Зміст
1.	“Малюнок емоцій”	Малювання в нетрадиційних техніках	Вчитель пропонує учням намалювати свої почуття за допомогою нетрадиційних технік малювання (флюїд-арт, малювання ниткою, кухонною губкою, тощо). Потім просить обговорити, що вони бачать на аркуші, на що схожий та що означає їхній малюнок. Опісля, вчитель може запропонувати визначити, яких кольорів на малюнку більше, записати назву основного кольору малюнку та знайти в інтернет-джерелах значення цього кольору. Також додаємо ресурси для виконання творчого завдання. - флюїд арт https://www.youtube.com/watch?v=Rr2nyeJEzUg - малювання ниткою https://www.youtube.com/watch?v=_yV1jyipyk4 - малювання кухонною губкою https://www.youtube.com/shorts/bcLE8NXYPCg
2.	“Кольорове читання казки під музичний супровід”	Музикотерапія Казкотерапія	Вивчаючи тему “Театр”, вчитель пропонує здобувачам освіти самостійно створити сценарій для вистави. Для цього проводить опитування у шкільній групі (вайбер/телеграм), надсилає список пропонованих казок та просить проголосувати, поставити вподобайки. Після голосування, учні працюють з текстом обраної казки. Під час читання, вчитель тихо включає інструментальну музичну композицію. Після читання тексту казки, вчитель просить розфарбувати репліки кожного персонажа тим кольором, з яким він асоціюється. Опісля просить обрати героя, який найбільше сподобався та намалювати його художній образ використовуючи один з експериментів музичної лабораторії https://musiclab.chromeexperiments.com/Kandinsky/ Також вчитель може попросити учнів придумати коротку історію про цього героя, додати риси характеру, яких йому не вистачає, тощо. Так, учні через створення казки проговорюють свої сильні сторони характеру і ті, які потрібно посилити.

**НАВЧАННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ: ОПИСОВИЙ АНАЛІЗ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОСТІ УЧНІВ
ЧЕТВЕРТОГО КЛАСУ НА УРОКАХ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ “МИСТЕЦТВО”**

Продовження таблиці 1

№	Назва	Елементи арт-терапії	Зміст
3.	Який я козак...?” (“Від геометричних фігур до емоцій та пізнання характеру”)	Елементи арт-терапії, психології	Вправа розроблена за мотивами мультфільму “Як козаки сіль купували”. Учні пропонуються переглянути уривок м/ф та обговорити переглянуті сцени. Школярі обирають для себе одного із героїв. Вчитель пропонує намалювати його, з використанням тієї геометричної фігури, з якою в учня асоціюється конкретний персонаж. Також можна використовувати інші геометричні фігури. Опісля вчитель пропонує здобувачам освіти пояснити, чому саме вони обрали його (має схожий характер з учнем (-цею), так само емоційно реагує на події). Вчитель просить коротко описати риси характеру/поведінку, які співпадають. Після короткого обговорення можна проаналізувати свій малюнок та визначити, яка геометрична фігура найчастіше повторюється у малюнку. Психологічний тест за фігурою: - коло – це символ гармонії, стабільності, відкритості, дружелюбності; - квадрат – це стабільність, логічність, наполегливість; - трикутник – це лідерство, амбіційність, енергійність, схильність до дій; - прямокутник – це перехід, розвиток, зміни, внутрішній пошук; - овал – це чутливість, гнучкість у мисленні.
4.	“Художник-імпровізатор” (адаптована вправа за О. Кулик та Р. Шпіца).	Музикотерапія Елементи арт-терапії, психології	Здобувачам освіти пропонується прослухати музичні твори К. Дебюссі “Маленький пастух”, К. Сен-Санса “Карнавал тварин” (“Королівський марш лева”, “Кури та півні”, “Лебідь”), В. Барвінського “Сорока-ворона”. Після прослуховування одного з них учням пропонується намалювати малюнок за прослуханим твором використовуючи повітряний пластилін. Після створення малюнку вчитель пропонує зробити аналіз картин: які кольори використано, де розташовані персонажі на полотні, якої величини персонаж (чи пропорційний тулуб, можливо учень(учениця) захотіли намалювати більші очі, тощо)) та пояснити свою точку зору. Також можна робити варіації цього завдання та модифікувати його в залежності від того, хто робить аналіз малюнку: вчитель, учні або самоаналіз. Також можна попросити учнів спробувати себе у ролі композитора і не тільки через колір, але й звуками намалювати художній образ тваринки. Для цього пропонуємо використати музичний експеримент “Кандинський” https://musiclab.chromeexperiments.com/Kandinsky/
5.	Чи може картина заспівати? (адаптована вправа за О. Кулик та Р. Шпіца).	Елементи арт-терапії, музикотерапії, психології	Здобувачам освіти пропонується розглянути та охарактеризувати репродукції картин А. Куїнджі “Веселка”, В. Жмака “Колядники”, В. Орловського “Урожай в Україні”, Т. Шевченка “Селянська родина”. Опісля, школярам пропонується створити мелодію, яка схожа за настроєм до конкретної картини та яку вони обрали для аналізу. Вчитель пропонує озвучити картину та записати ноти до своєї мелодії за допомогою одного з

**НАВЧАННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ: ОПИСОВИЙ АНАЛІЗ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОСТІ УЧНІВ
ЧЕТВЕРТОГО КЛАСУ НА УРОКАХ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ “МИСТЕЦТВО”**

Продовження таблиці 1

№	Назва	Елементи арт-терапії	Зміст
			експериментів мистецької лабораторії Toy Theatre – Music – Composer. https://toytheater.com/composer/ Пропонує прослухати та продемонструвати однокласникам, визначити емоції, які виникли у здобувачів освіти (розроблено відповідно до змісту підручника “Мистецтво” 4 кл. Л. Кондратова)
6.	“Створи мелодію свого настрою”	Музикотерапія Елементи психології	Вчитель демонструє онлайн ксилофон та розповідає, як видобувається звук, які клавіші відповідають за високі й низькі ноти, яке чергування нот створює мелодію. Учні спочатку самостійно досліджують онлайн інструмент https://toytheater.com/xylophone/ “граючи на слух”, пробують створити різні звуки, мелодію з різної послідовності нот. Згодом вчитель пропонує здобувачам освіти завдання: створити мелодію свого настрою за допомогою використання музичного інструменту – ксилофону онлайн. Також можна запропонувати учням позначити свій настрій на шкалі “Мої емоції” на початку виконання завдання та в кінці, проаналізувавши зміни. Разом з тим, вчитель може ускладнити завдання і попросити школярів підрахувати скільки нот червоного, оранжевого, жовтого, зеленого, голубого, фіолетового та рожевого кольорів вони використали під час створення мелодії. Чи їх настрій співпадає з кольорами нот? Червоний – радість, зелений – надія, тощо.
7	“Незвичне “життя” музичних інструментів”	Музикотерапія, арт-терапія	Вчитель пропонує учням переглянути відео https://www.youtube.com/watch?v=aE6AsW0MSAc&t=2s про музичні інструменти та за тембром відгадати їх назви. Опісля пропонує намалювати ескіз фантастичного музичного інструменту, або музичного інструменту майбутнього. Також можна запропонувати обговорити, за допомогою яких підручних засобів його можна створити; описати можливий алгоритм його виготовлення. Учні можуть разом з батьками вдома виготовити музичний інструмент з вторинних матеріалів і на наступному уроці створити оркестр фантастичних інструментів в класі, або музичних інструментів, які будуть у тренді в майбутньому.
8	“100 життів для однієї речі”	Арт-терапія, музикотерапія	Вправа спрямована на розвиток креативності та дивергентного мислення учнів. Вчитель пропонує обрати 1 річ для натюрморту (ваза, квіти, книга, ручка, яблуко, тощо). Просить її намалювати на аркуші паперу. Опісля кожен з учнів додає свій фрагмент до загального “натюрморту”. Вони характеризують свій малюнок та спільний. Вчитель пропонує учням створити мелодію для пісні, яку може заспівати ця річ за допомогою використання одного з експериментів музичної лабораторії https://toytheater.com/xylophone/ Опісля, просить школярів вигадати якомога більше

**НАВЧАННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ: ОПИСОВИЙ АНАЛІЗ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОСТІ УЧНІВ
ЧЕТВЕРТОГО КЛАСУ НА УРОКАХ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ “МИСТЕЦТВО”**

Продовження таблиці 1

№	Назва	Елементи арт-терапії	Зміст
			варіантів застосування обраного об'єкта в різних умовах, ситуаціях чи середовищах, що сприяє формуванню навичок нестандартного мислення, функціональної гнучкості, креативності та передбачає пошук нетипових або альтернативних способів використання звичного предмета.
9	“Що було – що буде”	Арт-терапія	Вчитель пропонує намалювати на одному аркуші музичні інструменти, на яких грали трієсти музики. В свою чергу, на іншому – трієсти музики через 100 років використовуючи техніку малювання геометричними фігурами. Вчитель пропонує пофантазувати і креативно їх зобразити. (Як вони зміняться? Можливо сопілка буде електро інструментом, або цимбали будуть з однією струною, на якій за допомогою датчиків, можна буде змінювати висоту звуків, тощо). Опісля пропонує розглянути малюнок та записати кольори, які найчастіше використовувалися в ньому і прочитати про їх значення. Так, семантика кольору може допомогти учню зрозуміти свої емоції та переживання, через виокремлення кольорів, які він (вона) обрали для малюнку.

Не менш цікавою для розвитку креативності, на наш погляд, є вправа “Як стати “архітектором” лібрето до дитячої опери?”. Її можна використовувати під час вивчення теми “Національні мотиви в мистецтві” на уроках мистецтва у 4-му класі (авт. Л. Масол). Пропонуємо школярам працювати в міні-групах і придумати лібрето до дитячої опери (“Коза-Дереза”, “Пан-Коцький”, тощо) на сучасний лад без конкретної букви. До прикладу, 1 група створює лібрето без букви “к”, 2 група не використовує “з”, тощо. Опісля вчитель пропонує учням поміркувати, як би виглядало лібрето до опери, якщо б вона виникла не в Італії, а у Стародавній Греції та її виконували у грецькому амфітеатрі. Для зручності проведення цієї вправи пропонуємо вчителям підготувати відео про театр Ст. Греції та виникнення/розвиток італійського оперного театрального мистецтва.

Нашу думку, вправа “Мистецькі плямки” також буде цікавою для здобувачів освіти. Вчитель пропонує використати елементи арт-терапії, а зокрема техніку флюїд-арт. Вчитель може запропонувати під час слухання музики (Й. С. Бах “Анданте”, В. Моцарт “Маленька нічна серенада”, М. Лисенко “Баркаролла”, тощо) відповідно до програмового змісту підручника Л. Масол (4 клас) створити малюнок використовуючи плямки різних кольорів. Так, вчитель пропонує учням обрати кольори фарб, які відповідають їхньому настрою. Опісля просить учнів в окремі пластикові горнятка додати по одному кольору фарби, клею ПВА (замість медіуму) та столову ложку води. Після розмішування пропонує учням у

рандомному та хаотичному порядку вилити вміст горнятка на холст і за допомогою коктейльних трубочок створити малюнок. Опісля, вчитель пропонує описати малюнок. Також можна ускладнити це завдання і використати значення семантики кольорів, щоб учні легше визначали та розуміли свої емоції та почуття.

Отже, серію адаптованих/авторських вправ та творчих завдань для розвитку креативності четвертокласників було розроблено відповідно до змістового наповнення підручників з мистецтва (авт. Л. Масол [4], Л. Кондратової [2]), з урахуванням сутності категорії “креативність”, вікових особливостей учнів, зовнішніх та внутрішніх факторів, особливостей офлайн, онлайн та змішаного навчання в умовах воєнного стану.

Висновки. Відтак, трактування поняття “креативність” у науково-методичних джерелах різняться. Сутність поняття трактується науковцями як: якість особистості, здатність людини, яка відмовляється від стереотипних способів мислення; творча, новаторська діяльність; творчі здібності індивіда; здатність до продукування нових ідей, нестандартних рішень; складова творчості; здатність генерувати нові ідеї, знаходити нестандартні рішення та адаптуватися до змін; здатність нестандартно бачити шляхи подолання проблеми, застосовувати критичне сприймання і аналітику для прийняття конструктивних рішень.

Отже, креативність четвертокласників пропонуємо розглядати як якісну характеристику шко-

НАВЧАННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ: ОПИСОВИЙ АНАЛІЗ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОСТІ УЧНІВ ЧЕТВЕРТОГО КЛАСУ НА УРОКАХ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ “МИСТЕЦТВО”

ляра, який здатний оригінально мислити, генерувати творчі ідеї, нестандартно реагувати на поставлені завдання, виходити за межі пропонованої мистецької ситуації, проявляти індивідуальність у творчій діяльності. Врахувавши змістове наповнення даної категорії, вікові особливості та окреслені фактори, нами було розроблено низку творчих завдань та вправ для розвитку креативності здобувачів освіти у 4-му класі на інтегрованих уроках мистецтва. Серед них: “Малюнок емоцій”, “Кольорове читання казки під музичний супровід”, “Який я козак...? Від геометричних фігур до емоцій та пізнання характеру”, “Художник-імпровізатор”, “Чи може картина заспівати?” (адаптовані вправи за О. Кулик та Р. Шпіца), “Створи мелодію свого настрою”, “Незвичне “життя” музичних інструментів”, “Як стати “архітектором” лібрето до дитячої опери?”, “Мистецькі плямки”, “100 життів для однієї речі”, “Що було – що буде”. Деякі з них розроблено з використанням мобільних застосунків та складників музичних лабораторій, відтак можуть використовуватися під час проведення дистанційних уроків з мистецтва. Не дивлячись на широкий пласт наукових досліджень та методичних розробок, окреслена педагогічна проблема не вичерпує усіх аспектів. Виникає потреба у розширенні педагогічних прийомів, технологій та авторських завдань/вправ для розвитку креативності і становить перспективи для подальшого вивчення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ворожбит-Горбатюк В. Техніки розвитку креативності особистості: історія, тенденції, досвід. *Молодь і ринок*. 2022. № 6(204). С. 55–59.
2. Кондратова Л.Г. Мистецтво: підручник інтегрованого курсу для 4 кл. закладів загальної середн. освіти. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2021. 160 с.
3. Кулик, О., Шпіца, Р. Розвиток креативності першокласників на уроках мистецтва як педагогічна проблема. *Молодь і ринок*. 2023. №10 (218). С. 86–92.
4. Масол Л., Гайдамака О., Колотило О. Мистецтво: підручник інтегрованого курсу для 4 кл. закладів загальної середньої освіти. Київ: Навчальна книга – Генеза, 2021. 128 с.
5. Міер Т., Бондаренко Г., Савош В., Логвиненко К. Творчість і креативність: сутність та смислові відтінки використання у наукових джерелах та в підготовці майбутніх учителів. *Проблеми підготовки сучасного вчителя: збірник наукових праць*. 2024. Вип. 2(30). С. 108–116. URL: <http://psv.udpu.edu.ua/article/view/314027>
6. Намалюй О. 6 вправ для прокачки креативності ілюстратору. 18 травня 2023р., “YouTube”. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=luxqOCMC3MY>
7. Онопрієнко О.В. Психолого-педагогічний портрет сучасного школяра як орієнтир для створення онлайн-ресурсів. *Інновації в початковій освіті: проблеми, перспективи, відповіді на виклики сьогодення*. ПНПУ імені В. Г. Короленка. 2022. С. 30–32.
8. Павленко В.В. Розвиток креативності учнів початкової школи засобами образотворчого мистецтва. *Проб-*

леми освіти: збірник наукових праць. ДНУ “Інститут модернізації змісту освіти”. Вінниця: ТОВ “ТВОРИ”, 2019. Вип. 92. С. 106–111.

9. Решетилів К.В. Інтеграція сучасних технологій в дистанційну форму педагогічної діяльності: особливості опанування та креативність втілення. *Академічні візії*, 2022. С. 14.

10. Танабаш Л. Креативність або творчі здібності. *Математика в школах України*, 2018. № 11, С. 8–10.

11. Яланська С.П. Психолого-педагогічні засоби гармонізації психоемоційного стану та розвитку креативності особистості в умовах вищої школи. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Психологія*, 2022. № 5, С. 44–48.

REFERENCES

1. Vorozhbyt-Horbatyuk, V. (2022). Tekhniky rozvytku kreatyvnosti osobystosti: istoriia, tendentsii, dosvid [Techniques of Developing Personality Creativity: History, Trends, Experience]. *Youth & market*, Vol. 6(204), pp. 55–59. [in Ukrainian].
2. Kondratova, L.H. (2021). Mystetstvo. Pidruchnyk intehrovanoho kursu dlia 4 kl. zakladiv zahalnoi serednoi osvity [Art. Textbook of the Integrated Course for Grade 4 of General Secondary Education Institutions]. Ternopil, 160 p. [in Ukrainian].
3. Kulyk, O. & Shpitsa, R. I. (2023). Rozvytok kreatyvnosti pershoklasnykiv na urokakh mystetstva yak pedahohichna problema [Development of Creativity in First-Graders during Art Lessons as a Pedagogical Problem]. *Youth & market*, Vol. 10(218), pp. 86–92. [in Ukrainian].
4. Masol, L. (2021). Mystetstvo. Pidruchnyk intehrovanoho kursu dlia 1 kl. zakladiv zahalnoi serednoi osvity [Art. Textbook of the Integrated Course for Grade 4 of General Secondary Education Institutions]. Kyiv, 128 p. [in Ukrainian].
5. Mier, T., Bondarenko, H., Savosh, V. & Lohvynenko, K. (2024). Tvorchist i kreatyvnist: sutnist ta smyslovi vidtinky vykorystannia u naukovykh dzherelakh ta v pidhotovtsi maibutnikh uchyteliv [Creativity as an activity and creativity as a quality of a person: essence and semantic nuances of use in scientific sources and in the training of future teachers]. *Problems of preparation of the current detector: a collection of scientific works*, No. 2(30), pp. 108–116. Available at: <http://psv.udpu.edu.ua/article/view/314027> [in Ukrainian].
6. Namaliui, O. (2023). 6 vprav dlia prokachky kreatyvnosti iliustratoru [6 exercises to improve your illustrator's creativity]. Available at: <https://www.youtube.com/watch?v=luxqOCMC3MY> [in Ukrainian].
7. Onopriienko, O.V. (2022). Psykhologo-pedahohichniy portret suchasnoho shkoliaria yak oriientyr dlia stvorennia onlain-resursiv [Psychological and pedagogical portrait of a modern schoolchild as a guideline for creating online resources]. *Innovations in early childhood education: problems, perspectives, and responses to challenges*, pp. 30–32. [in Ukrainian].
8. Pavlenko, V.V. (2015). Kreatyvnist: sutnist, struktura, zakonomirnosti formuvannia i rozvytku [Creativity: Essence, Structure, Patterns of Formation and Development]. *Pedagogical Innovation. Pedagogical Education: Theory and Practice. Psychology. Pedagogy*, Vol. 23, pp. 15–21. [in Ukrainian].
9. Reshetylov, K.V. (2022). Intehratsiia suchasnykh tekhnolohii v dystantsionnu formu pedahohichnoi diialnosti: osoblyvosti opanuvannia ta kreatyvnist vtilennia [Integration of

Modern Technologies into the Distance Form of Pedagogical Activity: Features of Mastery and Creativity Implementation]. *Academic Visions*, Vol. 14, p. 9. [in Ukrainian].

10. Tanabash, L. (2018). Kreatyvnist abo tvorchy zdiibnosti [Creativity or Creative Abilities]. *Mathematics in Ukrainian Schools*, No. 11, pp. 8–10. [in Ukrainian].

11. Yalanska, S.P. (2022). Psykholoho-pedyhohichni zasoby harmoniizatsii psykhoemotsiinoho stanu ta rozvytku

kreatyvnosti osobystosti v umovakh vyshchoi shkoly [Psychological and Pedagogical Means of Harmonizing Emotional State and Developing in Higher Education]. *Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series: Psychology*, Vol. 5, pp. 44–48. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 17.06.2025

UDC 378

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2025.338053>

Nataliia Hantimurova, *Doctor of Philosophy, Lecturer of the Foreign Languages Department,*

Ivan Horbachevsky Ternopil National Medical University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8587-7570>

Antonina Pryshliak, *Doctor of Science (Medicine), Professor of the Human Anatomy Department,*

Ivan Horbachevsky Ternopil National Medical University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4430-3735>

Svitlana Yavorska, *Ph.D. (Medicine), Associate Professor of the Human Anatomy Department,*

Ivan Horbachevsky Ternopil National Medical University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2440-0001>

Borys Reminetskyy, *Ph.D. (Medicine), Associate Professor of the Human Anatomy Department,*

Ivan Horbachevsky Ternopil National Medical University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1924-1827>

Anton Hantimurov, *Ph.D. (Medicine), Associate Professor of the Human Anatomy Department,*

Ivan Horbachevsky Ternopil National Medical University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6305-3271>

MASTERING ENGLISH PROFESSIONAL ANATOMICAL TERMINOLOGY IN THE CONTEXT OF MEDICAL EDUCATION IN UKRAINE

Modern medical education in Ukraine is at a critical stage of transformation, driven by the need for integration into the global educational space. In this context, mastering English-language professional terminology acquires strategic significance. The article analyzes the main challenges related to teaching and learning English anatomical terminology in Ukrainian medical universities. Systemic problems are identified, such as outdated teaching methods, insufficient English proficiency among lecturers, and the lack of curricula that correspond to international standards.

A comparative analysis of approaches to anatomy teaching in Ukraine and leading global medical schools highlights essential differences in course structure, methodology, and use of learning resources. Particular attention is given to innovative techniques that enhance the acquisition of terminology: etymological analysis of Greek and Latin roots; an analytical-synthetic approach that decomposes complex terms into components; visual tools such as 3D models, interactive atlases, and animations; as well as interactive strategies including role plays, case studies, and discussions.

It is emphasized that proficiency in English medical terminology is not only an academic requirement but also a vital professional skill of future doctors, dentists, pharmacists, paramedics, clinical psychologists, physical therapists other specialists. It ensures access to international professional communication, clinical guidelines, and research, while also enabling active participation in global conferences. As a result, it increases the competitiveness of Ukrainian medical graduates on the international labor market.

Based on the conducted analysis, practical recommendations are proposed: integrating English into core medical disciplines, creating modern textbooks and multimedia resources, enhancing lecturers' English proficiency and pedagogical skills, and developing interactive platforms for self-study. These measures aim to make the process of learning anatomical terminology more effective, engaging, and practice-oriented.

Keywords: English anatomical terminology; dentistry; pharmacy; clinical psychology; paramedicine; physical therapy; students of higher medical education institutions of Ukraine; etymology; pedagogical methods.

Ref. 6.